

JOSE DOMINGO UGARTETXEA

MUSIKALARIA

(GOIAN BEGO)

Aurten izan dira berrogei urte. Sevilla'n, Aste Santuko Kofradietako batek sari ugariak iragarri zituan, Kofradi orren ez dakit zenbakarren urtea zala-ta. Sail askotan bandutako sariak. Ba-ziran literatura-saillekoak, istori-saillekoak eta abar. Musika-saillekoa be bai bat, latinez Jesusen buru zaurituari kantua: *Salve, caput cruentatum*. Kofradiaren sariketa orrek ez eban esateko erantzunik artu. Musika-saillerako bi agertu ziran, biak saritu eta aipatuak, biak euskaldunak, biak Carmona'ko espetxean egozanak: Modesto Arana, Berriz'ko semea, gero Bilbo'ko «Sociedad Coral» zanaren zuzendari izango zana, abade gaztea; eta Jose Domingo Ugartetxea, karmeldar praille adthekoa, Markiñarra.

Berezkoa zanez, espetxeko abade prailcak goragoraka artu eben espetxe-lagunen sari irabaztea. Eta ez abade-prailleak bakarrik, euren espetxe-lagun ebel Besteiro ospetsuak be bai. Aste Santuan, Bariku Sartuz, izan zan kantu saritua, lau abotsetara, entzuteko aukerea, arratsaldeko elizkizun baten. An zan kapillan Besteiro be, bere lagunen kantu ori entzutearren.

Modesto Arana, gazte saritua, urte mordoa da il zala; Jose Domingo, barriz, oraintxe joan jaku joan dan garillaren 18'an, bere jaioterri maitea eban Markiñan, erriko jaien barruan.

Beronen barri emotean, beioa aurretik orain berrogei urteko gomutapen au. Nok usteke eban orduan ain zartzaro ederrera elduko zanik iru urte lenago militarren eskuz ilteko etetean egon zan praille au? Izan be, Zorrontza'ra lenen sartu ziran militarrek praille mordoa ilteko agindua ekarren. Bat il eben: Aita Erroman. Baiña Jose Domingo eta beste praille bi, Jaungoikoz, bizirik eroan ebezan Durango'ko komandantearen aurrera. «Zer? Bizirik dakazuez?», militarraren asarrezko itauna. Orain ez dakie zer egin. Prailleai inon ziranak esanda gero, gero ta artegago, alango baten badiñtse prailleai: «Ba-dozue gero ezagunik, zuon alde erantzun daikenik-edo?». Eta Jose Domingok: «Nik, Gazteizen, Jil Yuste jeneralas. Iru prailleak orduantxe iges egin eutsen eriotzeari. Baiña ez espetxerik espetxe ibiltari.

* * *

Baiña nor genduan praille au? Irakurleak igarri dau onezkeru musikalaria baten aurrean gareala. Musikalaria izan da ume-umetatik. Markiña'n jaioa 1888'an, orain 92 urte. Txiki-txikitatik jo eban musikara. Mutikotxu zala asi zan organu jotan. Bein organistearen utsunea bete izan bear eban erriko jai-egun baten. Arteगतxo bera, lenengo-

ko plazaratze orrek zelan urtengo ete eutsan arduraz. Osaba batek, adore emoteko, badiñotso: «Ez estutu, mutil. Ondo jo, txarto jo, joa jo. Ez bildurtu». Bildurrak bildur, ez ei eutsan organista-lanak txarto urten.

Pakotxu'ren anal bik (Frantzisko eban bataio-izena), abadetzarako bidea artuta euken; berak praille karmeldarretarako artuko dau. Abadetarik bata be gero praille karmeldar sartuko zan. Pakotxu, prailletan izen barria artuta, Jose Domingo biartu da, eta prailletzan girorik ederrera aurkitu dau musikarako, eleiz-musikea Pio X'aren bidetik barriztau gura eben prailleen giroa. *Erreztasun* guztizkoak emon deutsez musika-ikastea aurrera eroateko. Inguruko maisurik onenak ipiñi deutsoez: Balentin Larrea, Beobide, Birgala... Gregoriano deritxon musikan maisuago egiteko, Solesmes'era izango da.

* * *

Laster asten da musikagiñen, ikasitako eskola ona eta bere trebetasuna erakusten. Kantu barriak ek iz-kantak, erri-kantak, latinezko, euskerazko naiz erderazkoak, alkarrren ondoan datoz. Diskotan be atera deutsoe bat edo beste, Bilboko «Coral» zana kantari. «Vesperale Romanum» atera dauanean (1924), Monserrat'eko beneditarrak, arri-turik, eleiz-musikari andi aurrelarizat izentau dabe, Gregorianisten artean benetan maisu. Sail onetan jarraiturik, geroago beste «Vesperale» bat geiago, eta baita «Matutinale», eta «Graduale» aterako ditu. Leku askotatik datorkioz musika-eske: Sortu barri dan «Txistulari» aldizkari-tik, eleiz-soñuak edo organu musikea batzen diarduenen aldetik, Euskalerriko musikariak Asis'ko Franzisko doneari egin gura eutsoen omenaldirako eta abar.

* * *

Gazteiz'en eta Iruñan emon ditu urterik onenak, Nagusi edo nagusi ordeko, karmeldar ikasle gazteen ardurdun, organista gazteen maisu eta koruko zuzendari. Gazteiz'ko Eleizbarrutian musika-batzordeko izan zan, baita, euskerazko liburuai eleiz-baimena emoteko azterlari. Gazteiz'en, España guztitik batuta, ospatu zan Eleiz-musika Batzar Nagusia eratu eta aurrera eroaten lan andia egitea egokitu jakon.

Ospetik zabalena, bear ba'da, 1926'an, Bolibar'en, Bizkaian, Amerikarrak euren Askatzailleari egin eutsen omenaldirako ereserkiak, imnoak, emon eutson. Euskerazko eta erderazko bertsoetan egiña dago, baiña Ipar-Amerikan ingles bertsoak ezarri eta Amerika'ko imno nausien artean zabaldu eben Jose Domingo'ren musikalan au.

* * *

Zorrontza'n, Larrea'ko bakelekuan dogu 1936'garren urtean, ango praille gazteen maisu eta bertako bigarren nagusi. Orduantxe dago lenengoz euskal-giro garbiko bazter euskaldun baten, praille egin dan ezker. Baiña bakelekua zoritxar-leku biurtu jako dakigun gerratea ekarri ebenen zitalkeriz. Urtea baiño lenago, militarrek aurrera datozela, etxeari jabe egitearren, ondo bearrez, bertan gelditu da. Len esan danez, Gazteiz'en zala militar andi baten ezaupidea egin izanak atera eban militarren eskuz lotsagarriro ilda gelditzetik. Iru urte dabil gero espetxerik espetxe: Gazteiz, Begoña, Nanklares, Dueñas eta Sevilla ondoko Carmona'raiño. Espetxean ez eutsan itxi musika-lanari, bein kopia lanetan, bein kantu barriak asmetan edo zarrak atonduten, eta ango praille-abade kantarien zuzendari... Gitxien uste eban lekutik etorkiozan musika-eskeak, Oviedo'tik, Lamiako'tik eta abar. Espetxean ezarri eutsan itzaurrea bere musika-liburu bati.

Espetxeak ez eban gure musikalaria garraztu ez lurra jota itxi. Espetxeko ordu latzetan beretzat musikea gozagarri onena. Espetxetik urten dauanean, 1940'an, erbestealdia ezarri deutsoe, Santander aldean. Eta emen Santander'ko musikalaria eta musikea ezagutzeko aukera izango dau, eta ango kantu batzuk be argitaratuko ditu, berak abotsetara atonduta. Andik asiko da bere kantuak txortaka argitara emoten. Erbestetik Euskalerriratzean, lengo lanari ekingo deutso karmeldarren ikastetxetan, Begoña'n, Gazteiz'en, Erroma'n, eta Zorrontza-Larrean, 1967'an bere jaioterrira (Markiña'ra) ekarri eben arte.

Erromatik etorri barritan, orain ogetaka urte, ondoez kezkarri bat agertu jakon. Osagilleak edegi eutsoen barrua, eta ez egoan zer egiñik. Bizari alik luzaroen iraunerazoz besterik ez. Eta ez dautsoe gitxi iraunerazoz be! Andik urte gitxi barru, Kataluña'n aurkitzen da Jose Domingo. Meza barri bat atera dau moja batzuentzat, eta bera ikusi nai dabe meza orren zuzendari. Meza-aurretzoan badago organuan jarrita, eta abade bat urreratu jako. Mezaren partituran Jose Domingo izena ikusi dau eta ba-diñotso berari: «Jose Domingo? Nire osaba Viñaspre musikalaria zanaren adiskide andia! Gixajoa, lengo urte baten il ei da». Eta Jose Domingok, barreari eutsi eziñik: «Egia diñozu, Viñaspre ori ta ni adiskide andiak giñan, izan be». Viñaspre'ren lloba orrek iltzat eukana aurrean eukan bizi-bizirik.

• Eta Jose Domingo'k aurretik botako zituen iltzat euken edo laster ilteko zat euken asko. Baña ez eban il nai, orraitio, bere aspaldiko ames bat egi biurtu arte, *Stabat Mater bat*, orkesta ta guztikoa, atera arte. Alan egingo dau. *Stabat Mater* ori 1961'ean entzun zan lenengoz, Markiña-Xemeingo eleizan, Gernika'ko Abesbatza kantari eta Bilbo'ko orkestea, Verkos maixuagaz, laguntzaille.

* * *

Azkenengo lana, azkenengo kukurrukua? Atakotzat eukan berak. Baiña baita zera bel Berak uste baiño geiago

luzatu eutsan Jaunak bizia. Eta ez narraseko bizi be gero! Larogeta zortzi amar urte zituela be, askok esaten eben Markiña'n, bera kalean zear ikusita: «Daukazan urteakaz, orrek dauka jaikia! Nok esango leuke orren zarra danik?». Eta jakiña, musika barik ezin bera bizi. Askok esaten eben musikeak bizi ebala, musikeak iraunerazoten eutsala beti gazte. Azken-urteotakoak ditu ainbat musika-lan barri: *Suite Vasca* (pianoz eta bioliñez), *Agate* deunaren abesti-txorta (9 guztiz), *Pasiñoko* abestiak (7), *Salbea*, *Ondarruri*, *Berrituri* eta *Markiñari* ereserkiak, *Biribilketa* (kantuz eta txistuz), eta abar.

Abar onetan sartu beariko da Goikoetxearen Mezea, orkestaz ornidua, argitaratzea be. Alegria, Santander'ko musikalaria meza orri orkesta-laguntza ezin ohea ezarri eutsala-ta, Araba'ko Diputazioñari axe argitarazoz arte ez eban onik izan. Eta emen agertu zan praille zar onen gazte sasoi. Alegria beraren baimena bear-ta, ara non joakun aregana, Santander'era, eguraldirik euritsueneko egun batez, egunean berean atzera Markiñaratzeko asmotan. Eta baimenagaz Markiñara zanean, Alegria adiskideagaz errukiturik etorren: «Gixajoa, oso aguretuta aurkitu dot»/- Berak zituen urteen gomutarik be ez.

* * *

Jose Domingo'k musika-lanik askotxo egin dau bere bizian, banaka argitaratukoak, txortaka emonak, organurako, txistuz joteko, kantetako, berak asmauak eta konponduak. Eleiz-kantak santu askorentzat emon zituen. Gaienakaz tomo lodi bat atera eban, espetxetik urtenda gero. Bardin egin eban euskalkantuekaz. Argitaratu bakoak asko gelditu jakoz, gure errietako kantari taldeai itxita. Mezak be bost bat itxi deuskuz: Euskal-meza bat, eta lau latiñezko, *Andra Maria'rentzakoa* bat, eta iru gabonmeza abotsetara. Eurotariko bat, iru abotsetakoa, berrogetamar urtez jarraian abestu izan da Azpeitin, igaz berrogetamargarrenez: Jose Domingo bera entzule ebela.

* * *

Gure markiñar oni zartzaro andira eltzen diran askori jazo oi jakoena jazo jako: luzaroege bizi izanaz, bere, ideko lagunik inguruan ez ikustea. Non dira gaur bizian bide-lagun izan zituen ainbeste musikalaria adiskide? *Stabat Mater* emon eban egunetan il izan ba'ltiz, lagun geiagok lagunduko eutsoen illobira, eta ots andiagoa aterako eban inguruan.

Alan be, illetako mezan, an ikusi genduzan gaur oso ospetsu diran musikalaria bi: Azkue organujolea, Europa'n eta Amerikan ospe andia lortu dauana, koruan organua joteko Donostiatik etorria. Eta Bilbo'tik etorrita, an zan Anton Larrauri, gaurko musikarieren artean gorengo mailakoa, Aita Jose Domingo zanari asko ikasia.

An zan Markiña'ko kantari-taldea, koruan kantari, euren erriko semeari azken agurra egiten. Eta ezin aitatu barik itxi Markiñako Ansola anai txistulariak. Guztion oitizak lagun, goian bego Jose Domingo (beretarren Pako) Ugaetexea Urkieta praille musikalaria.

L. AKESOLO